



СОЦІОЛОГІЧНІ ТА ПОЛІТОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК 316.422.6

К. А. АГАЛАРОВА, О. А. СУТУЛА

РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ПОДОЛАННЯ ЇЇ КРИЗИ

Стаття присвячена розгляду реформування освіти як чинник подолання її кризи. У статті підкреслюється, що в подоланні кризи цивілізації, у вирішенні найгостріших глобальних проблем людства величезна роль належить освіті. Аналізується стан сучасної освіти. Обґрунтовуються потреба і причини у проведенні кардинальних змін у вищій освіті України. Зроблено висновок про актуальність проблеми реформування сучасної системи освіти, пошуку нових підходів передачі знань, навичок, нетрадиційних методів навчання, і формування нової парадигми.

Ключові слова: освіта, реформування освіти, криза освіти, зміна парадигм, цілі освіти, вища школа.

К. А. АГАЛАРОВА, О. А. СУТУЛА

РЕФОРМИРОВАНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ФАКТОР ПРЕОДОЛЕНИЯ ЕГО КРИЗИСА

Статья посвящена рассмотрению реформирования образования как фактор преодоления его кризиса. В статье подчеркивается, что в преодолении кризиса цивилизации, в решении острейших глобальных проблем человечества огромная роль принадлежит образованию. Анализируется состояние современного образования. Обосновываются необходимость и причины в проведении кардинальных изменений в высшем образовании Украины. Сделан вывод об актуальности проблемы реформирования современной системы образования, поиска новых подходов передачи знаний, навыков, нетрадиционных методов обучения и формирования новой парадигмы.

Ключевые слова: образование, реформа образования, кризис образования, смена парадигм, цели образования, высшая школа.

К. А. AGALAROVA, O. A. SUTULA

REFORMING EDUCATION AS A FACTOR IN OVERCOMING ITS CRISIS

The article is devoted to the reform of education as a factor in overcoming its crisis. The article emphasizes that in overcoming the crisis of civilization, in solving the most acute global problems of humanity, a huge role belongs to education. The state of modern education is analyzed. In our country, the crisis of education has a dual nature. First, it is a manifestation of the global educational crisis. Secondly, it occurs under the powerful influence of the crisis of the state, the entire socio-economic and socio-political system. The necessity and reasons for carrying out fundamental changes in higher education of Ukraine are substantiated. It is noted that the crisis of education, which scientists have talked about in recent years, is manifested in the inconsistency of the level of training specialists with the growing needs of society, the demands of a multi-faceted and controversial life, which is increasingly complicated; in the contradiction between the new goals and objectives of higher education and the existing organizational structure, conservative forms of management and operation of higher education; in the differentiation of interests and opportunities of subjects of the educational process. The conclusion is made of the urgency of the problem of reforming the modern educational system, the search for new approaches to the transfer of knowledge, skills, nontraditional learning methods, and the formation of a new paradigm.

Keywords: education, reform of education, crisis of education, paradigm shift, educational goals, higher education.

Вступ. У сучасну епоху освіта стала однією із самих значущих сфер людської діяльності. Освіта, особливо вища, розглядається як головний, провідний чинник соціального, економічного і культурного прогресу. Причина такої уваги полягає в розумінні того, що найважливішою цінністю й основним капіталом сучасного суспільства є людина, здатна до пошуку й освоєння нових знань і прийняття нестандартних рішень. Усе реальніше в останні роки стали визнаватися обмеженість і небезпека розвитку людства за допомогою чисто економічного росту і технічної могутності, а також та обставина, що майбутній розвиток більше визначатиметься рівнем культури і мудрості людини. Усе це робить очевидним той факт, що в подоланні кризи цивілізації, у вирішенні найгостріших глобальних проблем людства

величезна роль належить освіті.

Метою статті є розгляд реформування освіти як важливий чинник у подоланні її кризи.

Аналіз наукових досліджень. Становлення соціології освіти в Україні пов'язане з багатьма вченими—соціологами. Серед вітчизняних дослідників гідний внесок в соціологію освіти зробили В. І. Астахова, яка досліджує соціальні проблеми вищої школи. В. С. Бакіров, М. П. Лукашевич, Ю. О. Чернецький, які розглядають освіту як соціальний інститут. Л. М. Герасіна, Є. А. Подольська, які розглядають освіту як соціально-культурний процес, Ю. М. Комар, В. О. Лозовий, В. С. Журавський, у полі діяльності яких проблеми самореалізації та самовиховання особистості в системі освіти, Н. Ф. Головатий, який досліджує проблеми

© К. А. Агаларова, О. А. Сутула, 2018

студентства, як соціальної групи.

Матеріали і результати дослідження. У нашій країні криза освіти має подвійну природу. По-перше, вона є проявом глобальної кризи освіти. По-друге, вона відбувається під могутнім впливом кризи держави, усієї соціально-економічної і суспільно-політичної системи.

Криза освіти – складне і об'ємне поняття, аж ніяк не тотожне розпаду і регресові. Його суть полягає в тому, що у всіх країнах, що належать до різних типів цивілізації, освіта виявляє невідповідність тим вимогам, які пред'являються їй нинішнім етапом соціального розвитку, у тому, що існує яскраво виражений розрив між освітою з усіма її основними елементами (метою, структурою, змістом, методами навчання) і умовами життя суспільства, які різко змінилися.

Термін «криза» завжди несе негативний змістовний відтінок, оскільки має на увазі важкий, переломний стан якогось процесу, що супроводжується різкими змінами, порушеннями його нормального ходу. Однак криза одночасно носить і руйнівний, і творчий характер, вона є і конструктивною, і деструктивною. Руйнуючи, вона створює засади, передумови для виникнення нового – нових підходів, засобів, технологій. Тому, кризовий стан освіти виявляється не стільки неминучою, скільки необхідною умовою її прогресивного розвитку.

Однак чітко усвідомлюється той факт, що реформування вищої школи в нашій країні – нагальна потреба. Зміни, що відбуваються в суспільстві, все у більшій мірі об'єктивізують недоліки вітчизняного вищого закладу, які у свій час виступали як переваги.

Об'єктивно існують дві протилежні позиції:

– у нас була краща у світі вища освіта (з певними недоліками, але несуттєвими);

– наша освіта не відповідає світовим вимогам і потребує докорінного реформування: ситуація сприймається як «криза освіти».

Отже, потреба у проведенні кардинальних змін у вищій освіті України зумовлюється такими причинами:

– зміною пріоритетів у соціокультурній політиці, що відбувається у світі;

– кризою традиційної, або як її ще називають – класичної моделі освіти;

– реформаційними процесами, що відбуваються в освітніх системах переважної більшості країн сучасного світу на початку ХХІ століття;

– змінами у соціально-політичному і економічному житті держави [1].

Як бачимо, криза освіти, про яку заговорили у останні роки науковці, проявляється у невідповідності рівня підготовки фахівців зростаючим потребам суспільства, вимогам багатогранного і суперечливого життя, що дедалі ускладнюється; у протиріччі між новими цілями і завданнями вищої освіти та існуючою організаційною структурою, консервативними формами управління і функціонування вищої школи; в розходженні інтересів і можливостей суб'єктів освітнього процесу.

Вплив кризових процесів в Україні розповсюджується і вглиб освітньої системи вищої школи. В змісті освіти проглядається тенденція до зниження рівня знань, не пов'язаних з прагматичними цілями (в сфері науки, культури і ін.); орієнтацій на професії, що пов'язані з глобальними проблемами і не призводять до швидкого економічного ефекту в умовах стихійного ринку (наприклад, вчений–дослідник, класичне мистецтво та ін.); рівня функціонування неекономічних освітніх систем. В організаційному плані даний вплив ми пов'язуємо з появою ситуації вторинної соціалізації (зростає частка працюючих студентів в очних вищих навчальних закладах); зниженням ролі заочної і вечірньої форм освіти на користь очної.

Вихід з ситуації, що склалася в системі вищої освіти, бачиться в комплексному рішенні проблеми. Особливо важливим уявляється врахування глобальних цивілізаційних процесів в освіті, впровадження світового досвіду в практику українських вищих навчальних закладів.

Кінець ХХ і початок ХХІ століть можна охарактеризувати як «еру» проблем освіти, що пов'язана з виникненням і функціонуванням досить великої кількості моделей освіти. Не випадково ХХІ століття оголошено ЮНЕСКО як «Століття освіти» [2]. Вже майже чверть століття теоретики в різних країнах світу працюють над ідеєю «Освіта для ХХІ століття», виношуючи і коректуючи нову парадигму, з тим щоб підготувати людей до мінливого світу [3].

Може виникнути питання, чим відрізняється новий підхід в формуванні системи вищої освіти від тієї, що існувала в колишньому СРСР? При відповіді на це питання хотілося б зазначити, що система підготовки фахівців вищої кваліфікації в Радянському Союзі давала відчутні результати і, на думку багатьох вчених, була досить ефективною. Ефективність вищої школи в СРСР охоплювала в основному такі параметри, як фундаментальність вищої освіти, доступність, багатогалузеву і багатоспеціальну підготовку. Вона відповідала потребам у фахівцях усієї країни.

Отже, серед позитивних наробок вітчизняної вищої школи можна виділити наступні:

– вона здатна здійснювати підготовку кадрів практично в усіх напрямках науки, техніки і виробництва;

– по масштабах підготовки фахівців і забезпеченості кадрами вона займає одне з провідних місць у світі;

– вона відрізняється високим рівнем фундаментальної підготовки, зокрема за природничо-науковими дисциплінами;

– вона традиційно зорієнтована на професійну діяльність і має тісний зв'язок із практикою.

Аналізуючи минуле вищої освіти в Україні за часів Радянського Союзу, треба зазначити, що хоча в силу історично створених умов Україна мала найбільшу чисельність вищих навчальних закладів – чверть усіх вищих навчальних закладів СРСР,

найбільш висококваліфікований контингент професорсько-викладацьких кадрів, який сформувався під впливом традицій могутніх наукових шкіл, найбільш високим був і престиж українських ВНЗ. Всі ці переваги якось стримували зростання кризових явищ, однак відвернути їх у повній мірі не змогли. На середину 1980-х років вища школа, яка увібрала в себе суть адміністративно-командної системи, її тоталітарні риси, опинилася в стані жорстокої кризи, вихід із якої затягнувся на багато років у зв'язку з відсутністю концепції оновлення системи освіти, необхідність якої диктується зародженням нової світової цивілізації, новим станом людини в сучасному суспільстві.

Серед недоліків вітчизняної освіти радянських часів можна виділити наступні:

- безкоштовна підготовка фахівців і низька оплата їхньої праці девальвували цінність вищої освіти, її елітарність у плані розвитку інтелектуального рівня особистості, її статус, що повинен забезпечити особистості певну соціальну роль і матеріальний достаток;

- надмірне захоплення професійною підготовкою йшло на шкоду загальному духовному і культурному розвитку особистості;

- усереднений підхід до особистості, валовий випуск «інженерної продукції», незатребуваність десятиліттями інтелекту, таланту, моральності, професіоналізму привели до деградації моральних цінностей, до деінтелектуалізації суспільства, падінню престижу високоосвіченої людини;

- тоталітарне управління освітою, уніфікація вимог давали ініціативу і відповідальність викладацького корпусу;

- внаслідок мілітаризації суспільства, економіки й освіти сформувалося технократичне уявлення про соціальну роль фахівців, неповага до природи і людини;

- ізоляваність від світового співтовариства – з одного боку, і робота багатьох галузей промисловості за кордонними зразками, імпорتنі закупівлі цілих заводів і технологій – з іншої, спотворили головну функцію інженера – творчу розробку принципово нової техніки і технології;

- економічний застій, криза перехідного періоду спричинили собою різке зниження і фінансового, і матеріального забезпечення освіти, вищої зокрема.

Наприкінці XX ст. ці негативні фактори особливо загострилися і доповнилися кількісними характеристиками, що підкреслили кризовий стан вищої школи в Україні. Вимоги сьогодення полягають в тому, що нинішній і майбутній громадянин нашої країни, вступаючи в світ ринкової праці, повинен мати високий рівень загальноосвітньої підготовки, володіти професійними навичками, уміти ухвалювати самостійні рішення.

Гострота проблеми обумовлена також сучасною соціально-економічною та духовною кризою, пов'язаною з невизначеністю подальших пріоритетів розвитку українського суспільства загалом і освітньої сфери зокрема. Перехід до інформаційного

суспільства актуалізує соціально-політичне осмислення перспектив розвитку як окремих держав і націй, так і світової, глобалізаційної спільноти в цілому. Глобалізаційні принципи мають дихотомічний ефект. З одного боку вони взаємопов'язують економічне, соціально-політичне та культурне життя країн, з іншого – з'являється низка ризиків і викликів, що загрожують екологічними, структурно-економічними та світоглядно-гуманітарними негараздами. Сьогодні в світовій практиці виразної очевидності набуває теза, згідно з якою розв'язання проблем глобально-цивілізаційного поступу залежить від людського капіталу і якісної освіти. В нових цивілізаційних умовах, передові країни повинні скеровувати пріоритетні зусилля передовсім на примноження свого освітнього потенціалу шляхом розбудови модернізованої університетської освіти. Інструментальним прикладом інноваційної університетської освіти є особистість, яка успішно інтегрується до вимог інформаційного суспільства. Сучасна освічена людина – це не стільки людина, яка володіє знаннями, скільки підготовлена до динамічних реалій життя, спроможна орієнтуватися в складних соціально-політичних проблемах сучасного буття. Освічена людина повинна бути готовою до викликів, зумовлених динамізмом і кризовим станом сучасної інформаційної цивілізації. Сучасні принципи вищої освіти полягають у формуванні всебічно розвинутої та обдарованої особистості. Така особистість буде не лише використовувати здобуті вміння в своїй подальшій професійній діяльності, а й постійно оновлювати та поповнювати їх. В сучасному світі важливо бути кваліфікованим та компетентним фахівцем. Такий фахівець не тільки володіє певними знаннями, вміннями та навичками, а й практично відтворює у своїй справі. Сьогодні потреба в компетентності є найголовнішою умовою. Довгий час в системі вітчизняної освіти панував підхід, який ґрунтувався на передачі майбутнім фахівцям лише відповідні знання з певної предметної галузі. А вміння, здібності та навички фахівця не були первинними. Сьогодні ситуація кардинально змінилася. Безумовно, спеціальні предметні знання не можна виключати зовсім з освітнього процесу фахівця, але головною метою нашої освіти, як зазначається у державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)», є виховання всебічно розвинутої та обдарованої особистості, забезпечення можливостей для її постійного духовного та культурного самовдосконалення [8]. Зазначимо, що в XX столітті вища освіта перестала бути елітарною в стратифікаційному сенсі. Як відомо, університети завжди виховували інтелектуальну еліту. Освічена людина – це індивід високої, а відтак – елітарної культури. Принцип передбачати, прогнозувати розвиток університетської системи освіти – одна з найважливіших умов успішності її функціонування. Під час довгого процесу навчання змінюються як сама університетська система освіти і критерії оцінки та самооцінки, так і суспільно-політичні, екологічні, економіко-соціальні складові системи. Тобто потрібна

нова модель, парадигма освіти, що буде здібна враховувати такі зміни. Потрібна стратегічна модель розвитку університетської системи освіти, що містить як суб'єктивні і умовні оцінки, так і об'єктивні оцінки з позиції загальнолюдського індексу розвитку.

Життя тим часом потребувало глибоких за своїм змістом реформаторських перетворень у самій сутності навчального процесу у вищій школі, які дозволили б побудувати його на нових демократичних, гуманістичних засадах. Так як непросто у суспільстві в цілому відбувається становлення ринкових відносин і здійснюється перехід до демократичних соціальних інститутів, так само повільно відбувається перетворення світоглядних і ціннісних орієнтацій у суспільній свідомості. Не випадково домінуючим напрямом реформування вищої освіти у ХХІ ст. стає її гуманітаризація як засіб подолання заідеологізованості навчального процесу у вищій школі та засилля в ній технократизму [9].

Знання, вміння і навички, будучи найважливішими цінностями освіти, забезпечують досягнення генеральної освітньої мети – повноцінного розвитку особистості. Знання, уміння і навички слугують засвоєнню і застосуванню в житті культури, що засвоюється. Такі якості дозволяють придбати тільки добре налагоджена, ефективно функціонуюча і відкрита для новачків система освіти. Саме тому, перехід до ринкової економіки вимагає адекватного реформування структури і змісту вищої освіти.

Зміна підходів до освіти та до соціокультурної політики в цілому, що відбувається сьогодні у світі, пов'язана з переорієнтацією суспільного прогресу на розвиток людини, її особистісних та культурних якостей. Посилення уваги до кожного окремого індивіда пов'язане із зростанням значущості людського фактора у суспільному розвитку, з усвідомленням відповідальності кожного за виживання всієї цивілізації, за прийняття важливих соціальних рішень і реалізацію політичних та економічних проєктів, з розумінням ваги гуманітарної сфери в житті суспільства, а також ідей, мислення кожного індивіда, його сприйняття навколишнього світу.

Отже, переважна більшість країн сучасного світу на порозі ХХІ століття значну увагу приділяла реформуванню освітніх систем. Ця тенденція набула такого розмаху, що реформування стало однією з пріоритетних тенденцій не тільки розвитку освіти, а й урядових стратегій. При цьому перевага надається саме реформуванню вищої школи, яке спрямовується на створення нової «некласичної» парадигми освіти.

Зміна парадигм – це щось більше, ніж чергування теорій і концепцій, висунутих тими або іншими авторами. Зміна парадигм – це зміна відношення до об'єкта дослідження, що припускає зміну дослідницьких методів, цілей дослідження, кута зору на предмет, а часто і взагалі зміна самого предмета дослідження. Поняття парадигми, введене Т. Куном у книзі «Структура наукових революцій». Він так визначає парадигму: «Визнані всіма наукові досягнення, які на протязі певного часу дають

науковому співтовариству модель постановки проблем і їх вирішення» [12].

По суті справи парадигма являє собою будь-яку класичну наукову розробку, що сприймається представниками дисципліни як зразок і стає основою цілої наукової традиції. Вона складається в доповненні, уточненні, поглибленні сформульованих у парадигмі принципів, у поширенні їхньої на нові предметні області. При роботі в рамках парадигми питання про підстави самої парадигми не ставиться. Він як би вважається вирішеним, і це рішення сумнівів не підлягає.

Висновки. Потреба освіти у глибинній трансформації, реформуванні, приведення її у відповідність з вимогами часу набула ознак самодостатності. Перед сучасною українською освітою стоїть подвійне завдання: зберегти всі позитивні здобутки українського освітнього досвіду, а також використовувати на практиці світові освітні досягнення. Адже чим складніше й комплексніше завдання, тим більш гармонійними і прозорішими мають бути взаємини між наукою, особистістю, суспільством, світом.

Список літератури

1. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія освіти та виховання» для студентів спеціальності 054 «Соціологія» / Уклад. Агаларова К. А. Харків : НТУ «ХПІ», 2016. 98 с.
2. *Стратегія розвитку освіти в Україні. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті.* URL: <https://studfiles.net/preview/5539372/page/27/>
3. *Освіта в сучасній Україні.* URL: http://pidruchniki.com/12461220/pedagogika/osvita_suchasniy_ukrayini
4. *Демографічна ситуація в Україні.* URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2014/dem0114.pdf.
5. Кац М.Н. *Современное украинское образование: кризис или модернизация?* URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/65029/37-ac.pdf?sequence=1>
6. Льюс Марио Варгас. *В нынешней цивилизации не остается места человеческим ценностям.* URL: <http://fakty.ua/191067-mario-vargas-losa-v-nyneshnej-civilizacii-ne-ostatsya-mesta-chelovecheskim-cennostya>
7. Палкин В.А. *Семья в условиях информационного общества. Имидж сучасного педагога.* 2014. №6. С. 49–52.
8. Радчук Г. К. *Шляхи модернізації вищої освіти в контексті євроінтеграції. Матеріали регіонального науково-практичного семінару*, за заг. ред. Г. В. Терещука. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. С. 84.
9. Савченко О. О. *Західна парадигма освіти на початку ХХІ століття (соціально-філософський аналіз)* : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 ; Харк. ун-т Повітряних сил ім. І. Кожедуба. Х., 2008. 14 с.
10. *Державний комітет статистики України.* URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. *Освіта в Україні.* URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
12. Бойко О.О., Клопотюк Ю.А. *Освіта в Україні: стан та перспективи розвитку.* URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=74866>

References (transliterated)

1. *Konspekt lektzii z dysypliny «Sotsiologhiia osvity ta vykhovannia» dlia studentiv spetsialnosti 054 «Sotsiologhiia»* [Summary of lectures on the discipline "Sociology of Education and Upbringing" for students of the specialty 054 "Sociology"]. Uklad. Ahalarova K. A. Kharkiv : NTU «KhPI», 2016. 98 p.
2. *Stratehiia rozvytku osvity v Ukraini. Natsionalna doktryna rozvytku osvity v Ukraini u XXI stolitti* [Strategy for the development of education in Ukraine. National Doctrine for the Development of Education in Ukraine in the 21st Century]. Available at: <https://studfiles.net/preview/5539372/page/27/>

3. *Osvita v suchasni Ukraini* [Education in modern Ukraine]. Available at: http://pidruchniki.com/12461220/pedagogika/osvita_suchasniy_ukrayini.
4. *Demografichna sytuatsiia v Ukraini* [Demographic situation in Ukraine]. Available at: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2014/dem0114.pdf.
5. Kats M.N. *Sovremennoe ukraynskaia obrazovanye: kryzys yly modernyzatsiia?* [Modern Ukrainian Education: Crisis or Modernization?]. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/65029/37-ac.pdf?sequence=1>.
6. Losa Maryo Varhas. *V nyneshnei tsyvylyzatsyy ne ostaetsia mesta chelovecheskym tsennostiam*. [In this civilization there is no place for human values.]. Available at: <http://fakty.ua/191067-mario-vargas-losa-v-nyneshnej-civilizacii-ne-ostaetsia-mesta-chelovecheskim-cennostya>.
7. Palkyn V.A. *Semia v usloviakh ynformatsyonnoho obshchestva*. [Family in an Information Society]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. 2014, no. 6, pp. 49–52.
8. Radchuk H. K. *Shliakhy modernizatsii vyshchoi osvity v konteksti yevrointehratsii* [Ways of Modernization of Higher Education in the Context of European Integration.]. *Materialy rehionalnoho naukovo-praktychnoho seminaru / za zah. red. H. V. Tereshchuka*. Ternopil : Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka, 2008. p. 84.
9. Savchenko O. O. *Zakhidna paradyhma osvity na pochatku KhKhI stolittia (sotsialno-filosofskyi analiz)* [Western paradigm of education at the beginning of the XXI century (socio-philosophical analysis)]: avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03 ; Khark. un-t Povitrianykh syl im. I. Kozheduba. Kharkiv. 2008. 14 p.
10. *Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy* [State Statistics Committee of Ukraine] Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. *Osvita v Ukraini* [Education in Ukraine]. Available at: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
12. Boiko O.O., Klopotiuk Yu.A. *Osvita v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku* [Education in Ukraine: the state and prospects of development]. Available at: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=74866>

Надійшла (received) 12.03.2018

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Агаларова Карина Адільївна (*Агаларова Карина Адильевна, Agalarova Karina Adilivna*) – кандидат соціологічних наук, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри соціології і політології; м. Харків, Україна; e-mail: karinaagalarova18@gmail.com

Сутула Оксана Анатоліївна (*Сутула Оксана Анатольевна, Sutula Oksana Anatolivna*) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», старший викладач кафедри соціології і політології; м. Харків, Україна; e-mail: sutula.oksana5@gmail.com